

Jászay Tamás

Párbeszédben

24. THEALTER FESZTIVÁL, SZEGED

Előre lelövöm a poént: a szegedi THEALTER Fesztivált a mára a politika martalékává tett hazai színházifestivál-térkép egyik legmegbízhatóbb, legizgalmasabb központjának tartom. Sommás ítéletem mögött sok tapasztalat áll: több mint egy évtizede figyelem nézőként, kritikusként, majd a szakmai beszélgetések moderátoraként, idén pedig a fesztivállap és a fiatal színháztudósok írta blog szerkesztőjeként, önkéntes művészeti tanácsadóként a fesztivál útját és kényszerű, illetve maga választotta irányváltásait. A THEALTER az a hely, ahol a merész kísérletezés és a nívós szórakoztatás korántsem kizáró, sokkal inkább egymást erősítő tényezők.

És hogy huszonnegyedik életévébe lépve mitől olyan markáns még mindig a THEALTER profilja? Például attól, hogy nem agyondólt hahnifestivál, nem a kurrens politika cimborája, nem ideológiai törésvonalak mentén egyensúlyozgatni akaró, minden oldal összes percmberkéjét felvonultató pártrendezvény. Nem áltatja magát és másokat azzal, hogy lépten-nyomon hangsúlyozná, hogy a legjobb előadások gyűjtőhelye. Nem gondolja, hogy egy fesztivál díszvendégének az a dolga, hogy naphosszat kávézókat teraszán illessen magát. Nem hiszi, hogy a fiatalok majd maguktól beszélnek a színházba. Nem gondolja azt sem, hogy kicsinyes egyezkedés után kellene kiválasztani, hogy kik döntenek a találkozó díjairól. És nem találja sértőnek a megalapozott kritikát sem.

Tegyük hozzá gyorsan: igen, ez lenne a normális ügymenet. Egy másik országban feltétlenül. És mindez nem jelenti azt, hogy a nehézsé-

Csata Hanna felvétele

Mielőtt az éj leszáll! (k2 Színház)

gek ellenére ez a szó szoros értelmében vett rendszerváltó fesztivál ne működne olajozottan és szinte teljesen hibátlanul. Lehet úgy tenni, mint ha a normális ügymenet nem lenne érték, de ha a fenti jellemzők által meghatározott, napjainkból nagyon is ismerős koordináta-rendszerben gondolkodunk, akkor muszáj észrevennünk, hogy a szegedi szervezők erőfeszítése heroikus, hogy évről évre ne egyszerűen hozzák az előző egy, öt, huszonnégy év színvonalát, de egyértelműen meg is haladják azt. Teszik mindezt egy velük alapvetően és érthetetlen módon barátságtalan környezetben, ahol rendre pénzügyi és logisztikai problémák állnak elő a pénzszórási kuratóriumok és a helyi hatalmasságok kényétől-kedvétől függően.

Talán éppen ebben áll a nagy titok, vagyis hogy – szigorúan anyagi, nem pedig esztétikai értelemben – minden évben szinte nulláról kell kezdenie az építkezést Balog József művészeti vezetőnek és maroknyi csapatának, ezért aztán fokozott szükség van a rögtönzés és a megújulás képességére. Itt valóban mindig meglepetés éri a visszajáró nézőt és a szakmabelit: a nagy reményekkel elindított kezdeményezések (például a helyspecifikus projektekre hirdetett pályázat) és együttműködések (például éveken ezelőtt az Alternatív Színházi Szemlével, nemrég a Független Előadó-művészeti Szövetséggel történt összebútorozás) gyakran nem találhatnak, mert a kiszámíthatatlan környezetben nem találhatnak folytatásra, ilyenkor pedig jól jön az improvizáció.

Amire idén is szükség volt, hiszen bár a szervező MASZK Egyesület éves működési támogatása, az önkormányzati segítség és néhány kisebb volumenű, többek között NKA-s nyertes pályázat nagyjából hozta a szükséges büdzsét (ami a Pécsi Országos Színházi Találkozó 150-160 milliós támogatásának átlagosan és legföljebb a 10-13 százaléka, amióta van THEALTER), mégis komoly érvágást jelentett, hogy az NKA Kulturális Fesztiválok Kollégiuma indokolatlannak találta a fesztivál bármilyen szerény összeggel történő támogatását. Nyilván kellett a pénz a rövid vagy annál is szerényebb múlttal rendelkező, meghatározható cél és irány nélkül sodródó dzsemborikra, a menedzsmentnek viszont ilyenkor el kell gondolkodnia az adódó lehetőségeken. Például le lehet mondani a fesztivált, esetleg néhány nappal lerövidíteni, illetve alább adni az igényekből, vagyis minden értelemben olcsóbb produkciónkat meghívni.

A THEALTER azonban – mint az eddigiekből is ki derülhetett – szembemegy a kortárs trendekkel, ahelyett, hogy szembeköpné magát, hűséges nézőit és fellépőit. „Korszerűtlenségéből” következik minden erénye és némi támogatással orvosolható hibája. Meg valahol a kettő között például az, hogy a szó több értelmében tudott (még ha nem is feltétlenül akart) kicsi maradni: a hazai független színházi és táncos szcéna legizgalmasabb produkciónkat Budapesten kívül rendszeresen egyedül a szegedi MASZK Egyesület őszi és tavaszi rendezvényein, no meg a THEALTER-en lehet elcsípni, a minőségi előadások belföldi forgalmazása nem kiemelt cél. Hova is vezetne a gondolkodó, kérdező, nyitott, provokatív, minden értelemben szokatlan előadások széles körhöz történő eljuttatása? A THEALTER ebben is úttörő tevékenységet végzett: amellet,

Révész Róbert felvételei

FENT: Mandi Gép (Via Negativa)

LENT: Kétszobás lakás (Niv Sheinfeld és Oren Laor)

hogy szívós munkával felnevelte a saját közönségét, nem szűnik meg újabb rétegeket is megszólítani és a bátor formai-tartalmi kísérletezés iránt nyitottá tenni őket, így is küzdve az előítéletek ellen.

A fesztivál programja több, egymást kiegészítő, s mint látni fogjuk, egymással folyamatos párbeszédben álló rétegből tevődik össze. Változatos halmazokat lehetne rajzolni nemzetközi és magyar nyelvű előadásokból, belföldi és határon túli magyar alkotók műveiből, szegedi és budapesti különlegességekből, színházi, táncos vagy éppen képzőművészeti nyelvet előnyben részesítő produciókból, tapasztalt vagy pályájuk elején álló útkeresők bemutatóiból, áttélesen vagy nyíltan politizáló estekből, a régmúlt vagy a jelenvaló történeteit kreatívan újramesélő előadásokból, egy- vagy sokszemélyes, gyerekeknek vagy felnőtteknek címzett történetekből. A következőkben a teljesség igénye nélkül – hiszen kilenc napon keresztül napi három-öt program zajlott idén is – a fontosabb csomópontokat emeljük ki, melyek a 2014-es fesztivál emblémái lehetnének.

Természetszerűleg leginkább a nemzetközi programot határozzák meg a feszes pénzügyi keretek: a néhány szereplős, szerény technikai igényű, ugyanakkor ütős darabok nagy eséllyel kerülnek a fesztivál közönsége elé, köztük új (idén például az izraeli Niv Sheinfeld és Oren Laor párossal) és visszatérő fellépőkkel (így a Via Negativa producióival) egyaránt találkozni. Mindkét itt kiemelt előadás egyik központi kérdése a (férfi)testhez való viszony. Az izraeli kritikusok által 2013 legjobb táncelőadásának választott *Kétszobás lakás* laza értelemben vett rekonstrukció: egy harminc évvel korábbi, ikonikus tánctuett érzékeny újramondása, ahol – és ez a legfontosabb nővum az eredetihez képest – mindkét közreműködő férfi. A civil életben is párt alkotó táncosok közvetlensége és őszintesége lehengerlő erejű: előadásuk nem a homoszexualitás apológiája, épp ellenkezőleg, minden gesztusuk és akciójuk arról beszél, hogy a más-ság avított fogalom.

A színház és nézőtér közti határok feszegetését kedvelő Via Negativa – és egyben Szlovénia – sztárszínházának, Marko Mandićnak a *Mandić Gép* című one man show-jában szintén a test az egyik főszereplő. Méghozzá a saját sokat látott, kitartóan edzett, az elmúlt másfél évtizedben a legváltozatosabb színpadi próbatételeknek kitett teste, ami a színházi gép legfőbb munkaeszköze, s mint ilyen, muszáj, hogy kivételesen strapabíró, rugalmas legyen. Mandić a másfél órás előadás során többtucatnyi eljátszott szerepből ragad ki részleteket, idézeteket. Kisebb tematikus csoportok és megvilágosodásszerű egybeesések sora születik így, a nézőtérrel a színpadra behozott, akaraton kívül, némán is szereplővé váló nézők pedig többnyire belemerülnek a játékba.

Srdan Doroski: felvétele

Neoplanta (Újvidéki Színház)

A többszörösen összetett magyar nyelvű program meghatározó eleme az utóbbi három évben a díszvendég meghívása: Pintér Béla, Horváth Csaba után a MASZK és a THEALTER egy régi barátja, koprodukciós partnere, visszatérő vendége, Urbán András kapta a megtisztelő címet, aki amelle, hogy Magyarországon először látható szabadkai és újvidéki rendezéseivel volt jelen, workshopot is tartott érdeklődő fiataloknak. Urbán három produciójában legalább két, nagyon különböző arcát mutatta meg a szegedi nézőknek. A szabadkai *Rózsák* – mely a fesztivál ifjú bloggerei által odaítélt kritikuszókratikus díjat érdemelte ki – előképe a Tolnai Ottó-szövegre komponált *A kisnyoyi rózsza* volt, szintén Urbán András rendezésében. A rövid bevezető idézettől eltekintve szavak nélkül játszott *Rózsák* lírai víziók, megmosolyogtató rémálmodok, képzőművészeti bonyolultságú installációk sorozata. Bámulatos, ahogyan a monokróm, fekete, szürk mikrovilág a szemünk előtt növekszik, izmosodik kozmikus látomássá. És közben az agyag, a szög, a deszka, a csipke, a flamingó, a cintányér, a homok, a szörme, meg persze az őket életre keltő színészek játékos, mégis súlyos utazásra hívnak minket.

Az Újvidéki Színház fesztiváljáró, máris sokszorosán díjnyertes *Neoplantája* és az egyhetes szegedi workshop alatt született *Antigoné*-előadás másfajta világba kalauzolt. Szókimondó, harsány, bátran politikai produkció mindkettő. Míg az egyik Újvidék legújabb kori történelméről, a másik egy ókori klasszikust tekint kiindulópontnak, de mindkettőt szigorúan, fesszesen átszűri a játékoson meg a mai, hőstelen világunkon. Az „újrátöltött” *Antigoné*ban mi, némaságra kárhóztatott nézők vagyunk a gyáva Iszméné, a kemény Kreón és a reménytelen Antigoné: a játékos válogatott szidalmakat, valójában saját kételyeiket és kérdéseiket vágják a fejünkhöz. A *Neoplantában* is kellemetlen dolgokkal szembesülünk: a papíron a béke városaként megalapított Újvidéken különböző népcsoportok gyil-

kolják egymást, általában a rend nevében. Az elidegítő effektek ellenére (illetve épp azok miatt) felkavaró, erősen személyes látélet egy olyan történelemfelfogásról, amiről nekünk is lenne, lehetne mondanivalónk.

Érdekes, bár nem különösebben meglepő, hogy a további két *Antigoné*-workshop, melyeket Horváth Csaba és Mészáros Tibor (illetve Gemza Péter) vezetett, szintén inkább a darab politikai aspektusával foglalkozott, így Kreón hosszú távon fenntarthatatlan hatalma, illetve az igazmondó Teiresziasz elpusztíthatatlansága került a fókuszukba. Horváth negyedórás etűdje a szándékok, a viszonyok tisztázása és lecsupaszítása miatt vált érdekessé, míg a Mészáros–Gemza-csapat inkább látványos, a mélyrétegek iránt mérsékeltlen érdeklődő epizódot készített. (A három workshop huszonéves résztvevői is adtak egy díjat: Az Orlai Produkciós Iroda egyik nyári bemutatójában, *A csemegepultos naplójában* fergeteges teljesítményt nyújtó Ötvös András kapta a legjobb színészi alakítás díját.) *Antigoné* a fesztivál egy régi visszatérő vendégének, a szentesi Horváth Mihály Gimnázium végzőseinek köszönhetően is jelen volt a THEALTER-en: a fesztivál gyorsreagálású hadteste alig három nap alatt rakott össze egy pengeélesen a mai magyar politikával foglalkozó előadást, a *Gyűlölni nem...* címűt. A Szeged különböző közterein feltucatnyi alkalommal lejátszott produkcióról elég annyit elárulni, hogy huszonöt évvel vagyunk a thébai rendszerváltás után, amikor a békésen egymásra mosolygó Kreónról és Antigonéről készült – egyes renitens hangok szerint a történelmet meghamisító – szoborkompozíciót leplez le a gátlástalan teljhatalomra törő sztratégosz...

A következő generációk bemutatkozását máshogyan is kötelességének érzi a fesztivál: a volt kaposvári egyetemistákból alakult k2 Színház vagy a kolozsvári Váróterem Projekt előadásai üde színfoltok. A k2 Színháznak a Jurányi Inkubátorházból Szegedre érkező Brecht-adaptációja, a *Mielőtt az éj leszáll!* látzólag „csak” elmeséli Sen Te/Sui Ta történetét, azonban okos dramaturgiájával, lehetőfinom hangsúlyát-helyezéseivel a parabolát nem egyszerűen a mába, hanem a játszó (és bizonyos értelemben a nézők) saját (élet)helyzetére adaptálja, élesen felvetve a felelősség kérdését is. A személyesség a kulcsa a Váróterem Projekt *Advertégójának* is: az előadás szellemes, (ön)ironikus, (ön)reflexív helyzetek során keresztül valójában a színházcsinálás édes (?) gyötrelmeit taglalja. Magamban a legrokonszenvesebb csapat különdíját adtam a kolozsváriaknak, akik sok esetben ugyan még dadogva, mégis őszintén képesek beszélni arról, ami a legjobban érdekli őket a világon.

A kortárs tánc korábban a THEALTER egyik erőssége volt, mostanra azonban csöndesen húzódik meg a markáns színházi program mellett. Az okok között szerepelhet, hogy a szegedi fesztivál olyan meghatáro-

zó alkotói, mint Gergye Krisztián vagy Horváth Csaba, mostanra már nem (kifejezetten) kortárs táncban utaznak, de a műfajt sem igen sikerül közel vinni a közönséghez. Fehér Ferenc legjobb előadásai is mind megfordultak már Szegeden, még ha az idén elhozott *Morgan és Freeman* nem feltétlenül tartozik is ezek közé: mintha a régi invenció, a valóban egyedülálló stílus mára kissé megkopott, elfáradt volna. Éppen az a vagányság és vadság hiányzik ebből az előadásból, ami a *Nyúzzatok meg!* alkalmi triójában viszont szerencsére ott tombol. Dányi Viktória, Molnár Csaba és Vadas Zsófia Tamara alaposan átböngészte a férfi-női viszonyokról szóló közhelyszótárat, majd egy elegáns mozdulattal a sarokba hajította, hogy aztán két kiváló zenésszel kiegészülve (Czitrom Ádám, Porteleki Áron) szellemes, pofátlan, zsigeri kortárstánc-őrületet vigyen színre.

A THEALTER főprogramjának fontos részei azok az előadások, amelyek olyan nézőket is meg tudnak szólítani, akik nem feltétlenül részei a fesztivál törzsközönségének: Pintér Béla máris kultikus rangra emelkedett *Titkaink*-ja meg a Forte Társulat *Irtása* olyan produkciók, melyeknek híre van, így például a Szegedi Nemzeti Színház minőségi vendéjátékokkal mérsékeltlen kényeztetett közönsége tudja, hogy ezekre jegyet kell váltani. A THEALTER közönségdíját kiérdemlő *Titkaink*-ról már sokan leírták, hogy miért fontos vállalkozás: a *Szutyokkal* és a *Kaisers TV, Ungarn* új útra lépő Pintér, úgy tűnik, mostanra visszavonhatatlanul megérkezett a 2010-es évtized Magyarországra, ahol könnyed eleganciával, szédületes humorral, megejtő hitelességgel beszél évtizedek (évszázadok?) óta elhallgatott tabutémákról. Most ügynökkérdés és pedofília, pártkatonák és lázadók kerültek a történelmi körszínpadra, ami kímélet és erőlködés nélkül fordul át a mába.

Ugyancsak időugrás tanúi vagyunk a Forte Társulat új, tavaszi bemutatóját, az *Irtást* nézve is: Helen Edmundson kortárs drámája a XVII. századi angol–ír konfliktusról beszél, azonban alighanem szabadon felhasználható minden olyan országban, ahol hülye politikusok önérvényesítése miatt családtagok és barátok esnek egymás torkának. A THEALTER hűséges nézői jó ideje tanúi Horváth Csaba elhúzódó nyelv- és útkeresésének, melynek legérettebb termései tavaly (*A nagy füzet*, *Toldi*) és idén láthatóak voltak Szegeden. Az *Irtást* újranézve leginkább türelmes – és a nézőt is türelemre szoktató – építkezése ragadt meg: az, ahogyan ez a minden értelemben tiszta, már-már zavaróan normális világ előbb lassan, aztán egyre gyorsuló iramban bemocskolódik. Ezzel párhuzamosan az emberi kapcsolatok is elhasználódnak és kiüresednek: ember embernek lesz a farkasa. Mert a világ valóban aszerint válik ketté, hogy kinek a szívében lakik a jó, és kiében a gonosz.